

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу

Бортник Юлія Ігорівна
Механізм митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки
держави
Освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та
страхування

Студентка групи ФМСзчм–21

Бортник Юлія Ігорівна

(підпис)

Науковий керівник

к.е.н., доцент Н.Р. Домбровська

(підпис)

Дипломну роботу допущено

до захисту

« ____ » _____ 2023р.

Зав. кафедри

(підпис)

Чортків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	8
1.1. Сутність митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави.....	8
1.2. Фінансова безпека держави як економічна категорія.....	13
1.3. Теоретична сутність механізму митного контролю щодо забезпечення фінансової безпеки держави.....	18
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	25
2.1. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави.....	25
2.2. Оцінювання митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави.....	33
2.3. Оцінювання загроз фінансовій безпеці держави в сфері митного контролю.....	39
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	48
3.1. Імплементация досвіду зарубіжних країн механізму митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави.....	48
3.2. Проблемні аспекти механізму митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави та прагматизм їхнього вирішення.....	54
Висновки до розділу 3.....	59
Висновки.....	61
Список літературних джерел	65

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави

Однією з вагомих складових діяльності держави у галузі реалізації митної справи, що сприяє підвищенню не тільки митної, а й вітчизняної безпеки, є митний контроль. Мінливість й динамічність сучасного економічного середовища від митних органів вимагає спроможності протистояти новим загрозам і викликам та деструктивним впливам, адаптація до яких є вкрай важливою для забезпечення фінансової безпеки держави.

На наш погляд, митному контролю як всеохоплюючому й високоефективному інструменту забезпечення вітчизняних інтересів країни відведено вагомую роль. Без перебільшень митний контроль є одним із вагомих напрямів митної діяльності.

На теоретичному рівні доведено, що для конкретизації поняття «митний контроль» варто виокремити ознаки його здійснення. До таких ознак варто віднести основні й доповнюючі. Основні: митний контроль є діяльністю митних органів, яка виявляється через форми системи контрольно-перевірочних заходів; доповнюючі: мета контролю над діяльністю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – виявити й попередити порушення суспільної моралі.

У працях вітчизняних та закордонних вчених досить широко досліджувалися теоретичні засади митного контролю: значну кількість праць присвячено з'ясуванню природи митного контролю; уточненню його економічного змісту; ідентифікації його ролі й місця в системі забезпечення фінансової безпеки держави; виявленню взаємозалежності з іншими видами контрольної діяльності тощо. Однак попри вагоме значення митного контролю у реалізації митної справи у наукових доробках вчених відсутня

єдність поглядів у визначенні цієї економічної категорії. Вважаємо, щоб означити сутність поняття «митний контроль», варто представити його інтерпретацію різними фахівцями та вченими.

На основі огляду літературних джерел бачимо, що одні автори розуміють митний контроль як: «систему законодавчо встановлених заходів, здійснюваних митними органами для забезпечення дотримання вимог митного та податкового законодавства, охорони державної і суспільної безпеки, економічних інтересів, а також виявлення і попередження протиправних дій фізичних і юридичних осіб» [23, с. 136]. Такої ж думки притримується Н. В. Щербатюк, автор вважає, що митний контроль слід трактувати як: «систему законодавчо встановлених заходів, що здійснюють митні органи для забезпечення дотримання вимог податкового і митного законодавства, охорони державної та суспільної безпеки, економічних інтересів, виявлення та запобігання протиправним діям фізичних осіб та суб'єктів господарювання; засіб реалізації державної митної справи, що становить сукупність заходів для забезпечення належного виконання митного законодавства; специфічну діяльність митних органів, спрямовану на реалізацію передбачених законодавством завдань і функцій з метою дотримання учасниками митних відносин митного законодавства» [55, с. 387]. На думку А. В. Мазур, митний контроль варто розглядати як: «комплекс перевірочних заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції на основі вибіркості, з метою забезпечення дотримання норм нормативно-правових актів з митних питань та міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [35]. Притримується такої ж позиції І. В. Співак, який констатує, що: «митний контроль – це комплекс перевірочних заходів, що здійснюються митними органами на основі вибіркості, з метою забезпечення митного законодавства України» [53, с. 147].

На думку інших авторів, митний контроль слід розглядати як: «засіб реалізації державної митної справи, що представляє собою сукупність заходів для забезпечення учасниками митних відносин вимог митного законодавства»[9, с. 14].

Проте, не може залишитися поза увагою визначення сутності митного контролю як: «сукупність заходів, що проводяться відповідними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [38]. Дане визначення наведене в Митному кодексі України. З нашої точки зору, це визначення, не відображає глибини змісту та всієї багатоманітності проявів, які стають очевидними після заглиблення в його специфіку, сутність та природу.

Серед наведених вище підходів [9; 23; 35; 38; 53; 55] до визначення поняття «митний контроль» бачимо одну спільну рису, а саме: це сукупність заходів або система, дія яких спрямована на запобігання переміщенню товарів через митний кордон із порушенням вимог митного законодавства.

Поширеною є позиція авторів щодо дослідження сутності митного контролю через призму функцій митної політики [7; 29; 31; 44].

У своїй праці М. Т. Білуха та Т. В. Микитенко митний контроль розглядають як: «функцію управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність із метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів із питань державної митної справи та міжнародних договорів України» [7, с. 182]. П. В. Пашко та Д. В. Пашко у складі функцій митної політики виокремлюють контрольню-організаційну, науковці акцентують увагу на вагомості її реалізації шляхом здійснення митного контролю, а саме: через видачу дозвольних документів та перевірку законності переміщення товарів та інших об'єктів через митний кордон) [44]. У науковій роботі Ф. Г. Клян митний контроль ототожнює з функцією діяльності митних органів. Автором акцентується увага на

наявності специфічних рис, режимів та форм його проведення, що в майбутньому даватиме змогу визначити його місце у системі видів державного фінансового контролю та виокремити його характерні ознаки [29]. Представники науки митного права вважають митний контроль як: «функцію державного управління, завдання якої полягає у перевірці загальних напрямів управління у сфері митної справи, здійснення його у законодавчо визначених межах, узгодження з іншими функціями держави» [31, с. 6].

Пропонуємо взяти до уваги економічно-організаційний зміст поняття «митний контроль», такий вчений як І. Г. Бережнюк зазначає цей термін як: «встановлені дії митних органів щодо товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, а також осіб, які беруть участь у такому русі, для гарантування виконання митних правил» [9]. Вищенаведене визначення вказує на суб'єктність митного контролю.

Наступний підхід, на який в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це дослідження поняття «митний контроль» в контексті його ототожнення з процесом митного оформлення товарів та транспортних засобів. Такий автор як А. Б. Дмитрик зазначає, що: «митне оформлення розглядають з позиції інституціональної структури, що дозволяє виділити суб'єктів, принципи, завдання, функції, цілі даної категорії, що є елементами певної системи, і дає підстави для відокремлення митного оформлення від митного контролю» [22]. Роз'яснення Верховного Суду України є вагомим аргументом (підтвердженням) того, що поняття «митний контроль» та «митне оформлення» не є тотожними, що це взаємопов'язані, однак різні правові категорії [46]. Ми знаємо, що коли на митниці митне оформлення товару вважається завершеним, тоді митні органи продовжують здійснювати митний контроль, проводячи контрольні-перевірочні заходи. З огляду на це, митне оформлення є вужчим поняттям, аніж митний контроль. Резюмуємо, що митний контроль та митне оформлення відрізняються між собою за

економічним та правовим змістами. Це не тотожні, однак взаємопов'язані поняття, оскільки їм притаманні свої характерні ознаки.

Митний контроль – це складова підсистеми державного фінансового контролю. Констатовано, що в наукових літературних джерелах позиції щодо змістовної наповненості дефініції «митний контроль» є неусталеними. Цю дефініцію трактують як: вид фінансового контролю; гарантію і засіб регулювання інтересів і прав людини; механізм тощо (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «митний контроль» в літературних джерелах

Літературне джерело	Визначення
М. Т. Білуха, Т. В. Микитенко	вид фінансового контролю суб'єктів господарювання, які ввозять, вивозять, здійснюють транзит, передають, зберігають і використовують товари, що переміщуються між митними територіями [8]
С. В. Дегтярьова	гарантія і засіб регулювання інтересів і прав людини в сфері регулювання митно-правових відносин [18]
В. Товт	механізм, який направлений на запобігання переміщення заборонених чинним законодавством товарів та забезпечення безпеки, в тому числі зовнішньоекономічної

З'ясовано, що митному контролю відводиться провідне місце в системі інструментів реалізації митної справи. Від результативності застосованих процедур митного контролю залежить повнота застосування комплексу завдань, покладених на органи митної справи. З огляду на це, митний контроль займає вагоме місце в системі державного фінансового контролю, оскільки через систему контрольно-перевірочних заходів у рамках митного контролю держава має захищати національні інтереси та забезпечувати фінансову безпеку.

1.2. Фінансова безпека держави як економічна категорія

Головним критерієм формування сприятливих умов для активізації діяльності суб'єктів господарювання та результативної економічної політики держави є прийнятний рівень фінансової безпеки держави. У сучасних умовах впливу глобалізації, коли посилюється вплив міжнародних фінансових систем на окремо взяті держави та роль держави трансформується, істотно зростає значення забезпечення фінансової безпеки держави як на державному рівні, так і на рівні суб'єктів усіх секторів економіки держави (як фінансового, так і не фінансового). Фінансову безпеку за таких умов варто сприймати як ключову умову здатності уряду держави реалізувати самостійну фінансову політику держави у відповідності до його вітчизняних інтересів.

В економічній літературі немає єдності поглядів щодо трактування поняття «фінансова безпека», тобто вона характеризується розмаїттям трактувань щодо її економічного змісту. Автори визначень цієї категорії інтерпретують її з різних позицій, в залежності в якому аспекті ведеться саме дослідження фінансової безпеки, і навіть в рамках економічної науки при вивченні вченими схожих питань ми спостерігаємо різні авторські підходи до розуміння сутності поняття «фінансова безпека». З огляду на це можливі неоднозначність й розбіжності як в експертному оцінюванні стану фінансової безпеки держави, так і в тлумаченні цих експертних оцінок стану її фінансової безпеки. Однак, з огляду на розвиток цифрової економіки, посилення економічної глобалізації, актуалізується питання щодо поглиблення наукових досліджень з фінансової проблематики, оскільки фінансова безпека держави передбачає такий стан фінансових відносин, який генерує достатні фінансові ресурси для економічного зростання, розширеного відтворення, підвищення життєвого рівня населення та соціальних стандартів.

З точки зору П. В. Раджінга, поняття «фінансова безпека» подається як: «створення умов стійкого, надійного функціонування всієї системи фінансів

держави, регіону, що усуває виникнення фінансової кризи, дефолту, деструкцію фінансових потоків, збої у забезпеченні основних учасників економічної діяльності фінансовими ресурсами, порушення стабільності грошового обігу» [63]. Це визначення (через умови) відповідає сучасній методології економічного дослідження, оскільки, з нашої точки зору, умови функціонування системи, в нашому випадку фінансової, є результатом реалізації її функцій та формулюють рівень безпеки цієї системи.

У літературних джерелах фінансову безпеку часто розглядають в контексті її взаємозв'язку з економічною безпекою, визначення якої є неоднозначним [15; 62]. В. Бурцев, досліджуючи змістовне навантаження поняття «фінансова безпека», визначає його як: «окремий елемент економічної безпеки держави» [15]. Науковець це пояснює тим фактом, що в умовах становлення глобальних ринків якісно трансформується й посилюється вплив глобальних фінансових потоків на окремо взяті держави. З точки зору А. С. Крутова, Т. О. Ставерська, І. Л. Шевчук, під фінансовою безпекою розуміють: «складову економічної безпеки, яка відображається через систему критеріїв і динамічних показників його стану, що дозволяє підтримувати фінансову стабільність в поточній та стратегічній перспективі...» [62, с. 97]. Однак, ми не погоджуємося з такою позицією авторів (економічна безпека – складова фінансової безпеки), оскільки фінансова безпека є компонентою економічної безпеки, більш вузьким поняттям.

Не може залишитися поза увагою визначення фінансової безпеки через рівень захищеності від загроз [12; 16; 30; 40]. О. Мелих зазначає, що: «фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень фінансової незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці» [40]. Наступне визначення, на яке в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це визначення поняття «фінансова безпека», яке наведене

Н. Я. Кравчук, а саме: «фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій й установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань» [40, с. 122]. З точки зору З. С. Варналія, фінансову безпеку варто розглядати: «...крізь призму захищеності інтересів економічних агентів на всіх рівнях фінансових відносин» [16, с. 35]. Наукові здобутки В. Бліхара, М. Бліхар, М. Копитко є не менш вагомими, ці автори фінансову безпеку розглядають як: «...стан захищеності національних інтересів держави у фінансовому секторі та розглядають її в контексті зміцнення економічної безпеки України» [12].

Як бачимо, ця когорта вітчизняних безпекознавців фінансову безпеку розглядають крізь призму захищеності інтересів [12; 16; 30].

Схожій позиції дотримується Є. Н. Кондрат, фінансова безпека держави «стан захищеності найбільш важливого елемента економічної безпеки держави» [30]. Він представляє собою результат взаємодії органів різних гілок влади щодо захисту вітчизняних інтересів держави від внутрішніх та зовнішніх загроз в таких галузях як кредитна, інвестиційна, грошова, валютна, податкова та бюджетна. Проте постає питання, у чому саме криється стан захищеності держави від зовнішніх загроз. Цю тезу можна трактувати таким чином: стан захищеності вбачає:

- можливість протистояти або уникнути зовнішнім загрозам, які ставлять мету зменшити рівень кредитоспроможності держави, підвищивши залежність від факторів ззовні;
- здатність забезпечити гнучкість нормативно-правового поля при проведенні економічних перетворень;
- можливість задовільнити потреби суб'єктів фінансових відносин у фінансових ресурсах, що убезпечить стабільне зростання економіки держави;

– здатність забезпечити прийнятий рівень фінансової стабільності держави на певний прогнозований період часу.

На думку А. І. Сухорукова, викладеної у його монографії, фінансова безпека держави розглядається як: «захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси» [54]. У інтерпретованому автором трактуванні постає питання щодо окреслення меж фінансової сфери, а також ідентифікація термінів «грошово-кредитна система», «податкова», «бюджетна» та виявлення між ними взаємозв'язку.

Фінансову безпеку з позиції системного підходу досліджує О. Савицька: «...фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку» [51]. Якщо враховувати багаторівневність фінансової безпеки, то, з нашого погляду, до неї варто включити фінансову безпеку людини як невід'ємного суб'єкта в системі фінансових відносин та окремого індивіда, які становлять каркас такого ієрархічного формування як фінансова система. У подальшому авторка досліджує фінансову безпеку через її складові підсистеми, а саме: безпеку фондового ринку; безпеку страхового ринку; боргову; грошово-кредитну; валютну; бюджетну безпеки [51].

Г. Калач розглядає сутність фінансової безпеки через категорію відносин. Так, автором констатовано, що: «фінансова безпека держави – це специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави та захисту її національних інтересів в умовах функціонування глобальної фінансової системи» [27].

З погляду В. П. Синчака, фінансову безпеку варто розглядати на макрорівні як: «рух фінансових ресурсів, пошук їх джерел та забезпеченість фінансовими ресурсами для нормального функціонування суб'єкта господарювання» [52]. Цей підхід, на нашу думку, є виправданим, оскільки

наявність фінансових ресурсів на підприємстві слугують запорукою його подальшого розвитку й стабільності (стійкості).

Не можемо не погодитися з думкою О. О. Бригінця щодо розгляду фінансової безпеки у широкому та вузькому значеннях. У вузькому розумінні під фінансовою безпекою варто розуміти стан, за допомогою якого забезпечується належне функціонування всіх суб'єктів фінансових правовідносин у державі, що характеризується стійкістю до будь-яких реальних чи потенційних, зовнішніх та внутрішніх негативних впливів, який в змозі забезпечити результативне функціонування національної фінансової системи, а також її поступальний розвиток. У широкому розумінні під фінансовою безпекою варто розуміти захищеність фінансових інтересів держави та українського суспільства; протистояння існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, які прагнуть завдати фінансових збитків державі, викликати залежність держави від зовнішніх факторів, підірвати конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників тощо [13].

З'ясовано, що як для науки, так і для практики фінансова безпека є доволі новою та не отримала всеохоплюючого осмислення. Вона відноситься до тих категорій, які, з одного боку, важкі для визначення, а з іншого – усім зрозумілі. У межах комплексного висвітлення термінологічного ґрунту поняття «фінансова безпека держави» та її етимологічного аналізу з'ясовано, що в наукових літературних джерелах відсутнє одностайне, єдино прийняте трактування досліджуваної дефініції. Однак, ми вважаємо, що наявність чітко окресленого поняття «фінансова безпека держави» дасть змогу правильно окреслювати пріоритет в розвитку держави та її економіки зокрема, не тільки вченим, а й керівникам державних органів, що сприятиме підтримуванню на належному рівні фінансової безпеки держави, а це в свою чергу призведе до покращення міжнародних позицій країни у глобальному середовищі й матеріального стану громадян.

Проведене дослідження дало можливість висунути гіпотезу, що прагнення України інтегруватися до світового співтовариства та посилення

процесів глобалізації зумовили виникнення значних дестабілізуючих небезпек та чинників фінансово-економічного розвитку країни, що, останніми роками доповнилися кризовими явищами, пов'язаними з повномасштабним військовим вторгненням росії. В умовах воєнного стану, який проголошений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року питання щодо фінансової безпеки держави набувають неабиякого значення, оскільки армія, оборона держави, діяльність органів оборони та захисту, мали б спиратися на стабільне й достатнє фінансове забезпечення. Внаслідок цього, національна фінансова система зазнала неабияких деструктивних змін, поглибилася боргова залежність від зовнішніх кредиторів, макроекономічна нестабільність та знизився рівень фінансової безпеки держави.

1.3. Теоретична сутність механізму митного контролю щодо забезпечення фінансової безпеки держави

У сучасних умовах впливу світових фінансових систем на вітчизняні економіки роль держави трансформується. Це зумовлює посилення уваги щодо забезпечення прийнятого рівня фінансової безпеки, яку варто сприймати як одну з головних умов здатності уряду держави реалізувати її самостійну фінансову політику відповідно до вітчизняних інтересів. Фінансова безпека держави виступає складною багаторівневою динамічною системою, що зумовлено наявністю значної кількості її об'єктів та підсистем, якій притаманна здатність спрямування її до визначеного (конкретного) стану, незважаючи на негативний вплив внутрішніх та зовнішніх загроз. Це потребує формування результативних механізмів попередження й усунення вище окреслених загроз її стійкому стану.

З огляду на це предметна галузь цього дослідження акцентована на одному з основних видів такого механізму – митному контролі, який виступає складним поєднанням взаємозалежних складових, а саме: валютного й бюджетного (фіскального) контролів. Обґрунтування включити

означені види контролю до предметної сфери дослідження митного контролю в системі фінансової безпеки зумовлено:

- специфічністю об'єктного складу (митні платежі, податки, валютні цінності виступають об'єктами митного контролю);
- вагомістю стягнення митних й податкових платежів до Державного бюджету при здійсненні митних операцій суб'єктами господарювання, що слугує запорукою зміцнення бюджетного потенціалу країни.

З огляду на це комплексний характер митного контролю дає змогу запропонувати структуру його механізму в системі забезпечення фінансової безпеки держави.

Оцінка звіту Державної митної служби [25] доводить розширення основних видів порушень митного законодавства, а саме: порушення вимог митних режимів; зниження митної вартості товарів; порушення застосування податкових пільг при митному оформленні тощо. Виявлені порушення у митній справі призводять до зниження рівня фінансової безпеки держави та вимагають розробки й впровадження результативного механізму їхнього зменшення або недопущення у майбутньому.

З огляду на це метою написання цього пункту дослідження є формування митного контролю в системі фінансової безпеки держави, імплементація якого сприятиме блокуванню або попередженню внутрішніх й зовнішніх загроз вітчизняній економіці.

Під механізмом у загальному розумінні вбачають сукупність елементів (складових) системи (цілого), які, взаємодіючи, служать для перетворення та передачі руху на кожному з етапів й забезпечують рух системи у визначеному (окресленому) напрямі [1].

У дослідженні місцевих або державних фінансів механізм контролю вживається у множині, а саме: «контрольні механізми», що наштовхує на думку про ототожнення контрольних механізмів з його інструментами, засобами або методами. Проте механічне поєднання методів не відображає

внутрішнього змісту механізму, який покликаний виконувати вагомі системні функції у рамках означеної системи.

А. Ю. Чаленко у своїй роботі зазначає механізм як «сукупність ресурсів визначеного економічного процесу та способів їх поєднання» [57], тобто не обмежує механізм ресурсами (статичною складовою), доповнюючи їх застосуванням способів їхнього поєднання (динамічною складовою). Ця позиція, на наш погляд, є виправданою, оскільки дає змогу оцінювати розвиток механізму та його складових.

Н. Д. Бровкіна, досліджуючи механізм контролю за елементним складом в рамках системного підходу визначає його як склад елементів: об'єкт контролю; суб'єкт контролю; метод контролю; предмет контролю; принципи контролю; технологія й техніка контролю; оцінювання результативності контролю; прийняття рішень за результатами контролю [14]. Авторка у своїй роботі демонструє динаміку функціонування контрольного механізму через взаємодію суб'єкта й об'єкта контролю на основі сформованих правил (принципів), за допомогою використання техніки, технології, методів контролю, що дасть змогу прийняти результативні управлінські рішення за результатами контролю та в майбутньому оцінити результативність роботи контролерів.

У контексті забезпечення фінансової безпеки держави пропонуємо уточнити, що під механізмом митного контролю в системі фінансової безпеки держави варто розуміти процес впливу суб'єкта митного контролю на об'єкт за допомогою методів, які використовуються в рамках здійснюваної митної політики з метою дотримання визначеного рівня фінансової безпеки держави за наявності сформованого організаційного, інформаційного, кадрового та нормативно-правового забезпечення. Це означає, що розробка й забезпечення стратегії фінансової безпеки в державі має будуватися через впровадження відповідного механізму блокування та усунення внутрішніх та зовнішніх загроз вітчизняній економіці (механізму митного контролю). Це проявляється у здійсненні контролю за експортно-

імпортними операціями, спрямованими на захист вітчизняного виробника й підтримку вагомих для нашої країни пріоритетів.

В уточненому трактуванні механізму митного контролю бачимо, що з метою повноцінного функціонування контрольних суб'єктів, має бути належне організаційне, інформаційне, кадрове та нормативно-правове забезпечення.

Організаційне забезпечення механізму митного контролю пропонуємо тлумачити з двох позицій, а саме: як взаємопов'язану сукупність структурних підрозділів митних постів, митниць, інших учасників митного контролю, Державної митної служби та як функцію управління окремих суб'єктів митного контролю щодо звершення цілей фінансової безпеки держави. Вважаємо, що логічна взаємодія наведених вище позицій дозволить визначити організаційне забезпечення механізму митного контролю як цілісність та поєднання його системо утворюючих суб'єктів й здійснюючих ними результативних контрольних процесів.

Як бачимо, в уточненому трактуванні поняття «механізм митного контролю» покладено процесний підхід у поєднанні з застосуванням інформаційних технологій. Під процесним підходом варто розуміти формування механізму митного контролю не щодо існуючих органів контролю й управління, а щодо окремих процесів реалізації контрольних дій. Ця теза, з нашого погляду, є обґрунтованою, оскільки інформатизація економіки сприятиме результативному впровадженню найбільш дієвих інструментів, засобів, форм контролю, що в кінцевому підсумку призведе до розвитку контрольного механізму загалом.

На основі огляду літературних джерел та досліджуючи поставлену проблему бачимо, що інформаційне забезпечення механізму митного контролю містить у собі інформацію про інформаційні технології та об'єкт контролю як «процес застосування методів, прийомів, методик збирання, обробки, передавання, зберігання і використання інформації» [34, с. 33].

Вважаємо доцільним приділяти вагому роль інформаційному забезпеченню механізму митного контролю, оскільки і на етапі поточного контролю, і на етапі планування контрольних заходів значення інформаційного забезпечення є неабияким.

Державною митною службою в сучасних умовах необхідно реалізувати проєкти, які спрямовані на впровадження інформаційних технологій та автоматизацію митних процедур, які сприятимуть зменшенню корупційних зловживань та спрощенню митних процедур.

Кадрове забезпечення механізму митного контролю – це діяльність, яка спрямована на забезпечення органів державної влади – суб'єктів фінансової безпеки, які наділені відповідною компетенцією, персоналом з необхідним рівнем професійних якостей, навичок, кваліфікації, спроможних вирішувати поставлені задачі.

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминути увагою, – це мета механізму митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави, під якою варто розуміти захист фінансових інтересів громадян, окремих регіонів, держави від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. З огляду на це завданнями, які реалізуються в рамках окресленої мети, є:

- попередити ознаки злочинної діяльності при здійсненні митних операцій;
- застосувати заходи адміністративного впливу на порушення митного законодавства (припинити дію ліцензії, застосувати штрафні санкції, стягнути додаткові кошти до бюджету);
- здійснити оперативний (поточний) митний контроль на етапі митного оформлення цінностей та товарів;
- захистити вітчизняний ринок від недобросовісної зарубіжної конкуренції;

– контролювати нарахування та сплату митних платежів (визначити базу оподаткування, правильність нарахування платежів та терміни їх сплати до бюджету) тощо.

Проведене дослідження дає можливість висунути гіпотезу, що вище перелічені завдання на рівні кожного суб'єкта митного контролю варто деталізувати та уточнювати.

Результатом функціонування механізму митного контролю є статистика відхилень (виявлені відхилення), які проявляються в обсязі зловживань при митному оформленні товарів чи інших об'єктів, у фактах порушення митного законодавства, в тому числі у незаконному застосуванні пільг при здійсненні митних операцій, порушенні митного режиму тощо. Блок оцінки виступає одним з елементів механізму митного контролю, що призначений для оцінювання результатів здійсненого контролю та аналізу дотримання нормативних індикаторів системи фінансової безпеки держави. При недотриманні рівня окреслених показників фінансової безпеки держави приймається управлінське рішення щодо підвищення рівня результативності механізму для подальшого усунення або зменшення виявлених відхилень.

У рамках дослідження встановлено, що механізм митного контролю в системі фінансової безпеки держави призначений протидіяти негативному впливу внутрішніх та зовнішніх загроз або ж сприяти мінімізації такого впливу. Вважаємо, що без розробки концептуальних засад й результативного механізму митного контролю в системі фінансової безпеки держави, спрямованого на мінімізацію загроз та уникненню їхнього впливу, важко забезпечити дієве функціонування вітчизняної економіки та її зростання.

Висновки до розділу 1

У рамках дослідження встановлено, що митний контроль є економічною категорією, видом державного контролю та функціональним складником митної системи. Констатовано, що митному контролю як всеохоплюючому й високоефективному інструменту забезпечення

вітчизняних інтересів країни відведено вагому роль. Без перебільшень митний контроль є одним із вагомих напрямів митної діяльності.

Констатовано, що митному контролю відводиться визначальне місце в системі інструментів реалізації митної справи. Від результативності застосованих процедур митного контролю залежить повнота застосування комплексу завдань, покладених на органи митної справи. З огляду на це, митний контроль займає вагоме місце в системі державного фінансового контролю, оскільки через систему контрольно-перевірочних заходів у рамках митного контролю держава має захищати національні інтереси та забезпечувати фінансову безпеку.

У рамках дослідження встановлено, що прагнення України інтегруватися до світового співтовариства та посилення процесів глобалізації зумовили виникнення значних дестабілізуючих небезпек та чинників фінансово-економічного розвитку країни, що останніми роками доповнилися кризовими явищами, пов'язаними з повномасштабним військовим вторгненням росії. Внаслідок цього, національна фінансова система зазнала неабияких деструктивних змін, поглибилася боргова залежність від зовнішніх кредиторів, макроекономічна нестабільність та знизився рівень фінансової безпеки держави.

Проведене дослідження дало можливість висунути гіпотезу, що механізм митного контролю в системі фінансової безпеки держави призначений протидіяти негативному впливу внутрішніх та зовнішніх загроз або ж сприяти мінімізації такого впливу. Констатовано, що без розробки концептуальних засад й результативного механізму митного контролю в системі фінансової безпеки держави, спрямованого на мінімізацію загроз та уникненню їхнього впливу, важко забезпечити дієве функціонування вітчизняної економіки та її зростання.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави

Ефективність роботи митних органів у наукових літературних джерелах розглядають переважно з мікроекономічного підходу, де ефективність роботи митних органів зводиться до ефективності митного контролю, котра оцінюється через порівняльний аналіз витрат на діяльність митних служб та надходжень від надання митних послуг, а також аналізування результативності діяльності митних органів з точки зору виконання ними їхніх функцій, що зводяться до наповнення Держбюджету.

Крім цього, не може залишитися поза увагою підхід до оцінювання ефективності митних органів, запропонований С. Г. Дем'янчуком, сутність якого зводиться до того, що ефективність має оцінюватися показниками кількості виявлених митних правопорушень за певний період діяльності митниць; розмірів накладених за цей період часу митних штрафів за виявлені порушення тощо [21]. З нашої точки зору, ключовим аспектом у цьому підході має бути не кількість накладених штрафів та виявлених правопорушень, а кількість визнаних на судах порушень і розміри надходжень до Державного бюджету коштів унаслідок стягнення штрафів з порушників митного законодавства.

З точки зору Н. В. Архірейської, під ефективністю діяльності митних органів варто розуміти «співвідношення результатів діяльності митної справи (стягнення митних платежів, кількість оформлених митних декларацій тощо та залучених для досягнення цих результатів ресурсів (трудових, матеріальних)» [3]. Вищевказане визначення вказує на кількісний аспект, однак, з нашої точки зору, якісний аспект діяльності митних органів має

вимірюватися через надходження коштів до Держбюджету у формі стягнених штрафів.

Блок оцінки є одним з елементів механізму митного контролю, призначеного для оцінювання дотримання нормативних індикаторів системи фінансової безпеки та аналізу результатів здійсненого митного контролю. У разі недотримання рівня зазначених показників фінансової безпеки варто прийняти управлінське рішення, направлене на підвищення рівня результативності механізму для подальшого усунення й зменшення виявлених відхилень.

Мета цього пункту наукового дослідження полягає в аналізі науково-методичних підходів до визначення результативності контрольної діяльності та розроблення методичного забезпечення оцінки результативності митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави.

У процесі дослідження питання щодо ефективності митного контролю варто розрізняти близькі, споріднені за змістом поняття «ефект», «дієвість», «результативність».

Поняття «ефект контролю» показує отриманий результат функціонування системи митного контролю. Виокремлюють зазвичай економічний, організаційний та соціальний ефекти.

Економічний ефект державного фінансового контролю зводиться до повернення коштів, які використані не за цільовим призначенням, а також штрафних санкцій до Держбюджету. Це впливатиме, з нашої точки зору, на покращення діяльності органів влади в контексті економії коштів бюджету. У табл. 2.1 наведено показники для оцінювання економічного ефекту функціонування системи державного фінансового контролю.

Таблиця 2.1

**Показники для оцінювання економічного ефекту функціонування
системи державного фінансового контролю**

Показник	Методика розрахунку
Коефіцієнт інтенсивності контрольної роботи (Кін)	$K_{ін} = N_i / N$, де N_i – кількість проведених контрольних заходів одним контролером; N – загальна кількість проведених контрольних заходів
Коефіцієнт результативності контрольних заходів (Кр)	$K_r = (V_{нц} + V_{шс}) / V$, де $V_{нц}$ – обсяг нецільового використання коштів; $V_{шс}$ – сума нарахованих штрафних санкцій; V – обсяг коштів, що підлягав контролю
Коефіцієнт дієвості контролю (Кд)	$K_d = V_p / (V_{нц} + V_{шс})$, де V_p – обсяг коштів, повернутих до Державного бюджету в результаті контрольних заходів
Коефіцієнт окупності (Ко)	$K_o = V_p / V_y$, де V_y – обсяг коштів, спрямованих на утримання контролерів

* Джерело: [6; 17]

Сутність організаційного ефекту зводиться до того, що за результатами контрольних заходів проводяться організаційні заходи, які направлені на покращення структури виконавчих органів влади, що призводить до покращення керованості процесів використання бюджетних коштів, підвищення скоординованості дій між різними ланками фінансової системи.

Сутність соціального ефекту зводиться до того, що відповідно до його результатів до осіб, які призвели до виникнення фінансових порушень, застосовуються заходи, що мають здатність загалом поліпшити соціальний клімат в державі, як приклад, звільнити посадових осіб й притягнути їх до кримінальної відповідальності.

Загалом доцільно виділити чотири основних підходи до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки держави (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Оцінка методичних підходів до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки держави

Методичний підхід	Методичні підходи до оцінювання ефективності	Переваги підходу	Недоліки підходу
Порівняльний	Ефективність як співвідношення результатів діяльності митних служб (послуги з митного оформлення і контролю, справляння податків і зборів) до витрат (фондів, які виділені митним органам для здійснення адміністративної діяльності)	Надає змогу порівняння ефекту, отриманого від діяльності митних органів з витратами на їхнє утримання	Нівелювання впливу зовнішнього середовища на суму митних платежів; відсутність прямої залежності між сумами митних надходжень та витрат на утримання митних органів
Результатний	Ефективність як результативність діяльності митних органів, що визначається метою їхнього функціонування (характеризується такими критеріями й показниками: сума додаткових надходжень від коригування митної вартості; обсяг перерахованих до Держбюджету митних платежів; час здійснення митних процедур; кількість оформлених вантажних митних декларацій одним працівником; сума недоотримання митних платежів тощо)	Прямий взаємозв'язок з сумами митних надходжень до Держбюджету, що дає змогу опосередковано оцінити рівень фінансової безпеки	Мета функціонування митних органів деталізується у низці завдань, які часто є різноспрямованими, що не дає змоги односпрямовано оцінити ступінь її досягнення, тобто ефективність

Бенчмаркінг	Ефективність як ступінь відповідності діяльності митних органів еталону	Значущість для аналізу ефективності діяльності митних органів на регіональному рівні	Складність у виявленні еталонного об'єкта для порівняння
Клієнтоорієнтований підхід	Ефективність як ступінь задоволеності користувачів митних послуг діяльністю митних органів (навантаження на одного працівника митних органів; пасажиропотік; час проведення митних процедур тощо)	Спрямованість на інтереси зацікавлених стейхолдерів у діяльності митних органів	Різностямованість інтересів суб'єктів, зацікавлених у діяльності митних органів

**Джерело: [3]*

Оцінювання переваг й недоліків існуючих підходів до ефективності митного контролю дає змогу запропонувати науково-методичний підхід, який сполучає бенчмаркінг результатів та клієнтоорієнтований підхід. Бенчмаркінг виступає аналітичним інструментом еталонного тестування, а також розв'язання проблем нерезультативного функціонування окремих суб'єктів. Підґрунтям запропонованого науково-методичного підходу у контексті нашої предметної області буде бенчмаркінг результатів, який зводиться до порівняння одержаних результатних аналітичних показників з подальшим дослідженням процесів, завдяки яким досягнуті їхні оптимальні значення. Цей науково-методичний підхід пропонуємо доповнити елементами клієнтоорієнтованого підходу, при якому ефективність аналізується як ступінь задоволеності користувачів митних послуг діяльністю органів митної справи. Доцільність застосування клієнтоорієнтованого підходу можна обґрунтувати таким чином:

– механізм митного контролю в більшості спрямований на оцінювання якості послуг, що надаються митними органами, а не лише на оцінювання результатів;

– якість послуг можливо оцінити через опитування споживачів щодо якості організаційного, кадрового забезпечення діяльності митних органів тощо.

Спільне використання клієнтоорієнтованого підходу й бенчмаркінгу результатів дасть змогу визначити ефективність діяльності митних органів з позиції задоволеності користувачів митних послуг роботою митних органів, збільшенням митних надходжень до бюджету тощо. У рамках запропонованих підходів означимо показники (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Показники оцінювання ефективності митного контролю в контексті
запропонованого науково-методичного підходу**

Показник	Показники оцінювання ефективності митного контролю
Бенчмаркінг результатів	Стандартні показники для аналізування суми митних платежів (суми акцизного збору, суми ПДВ, суми мита, суми надходжень від імпорту) та визначення інтегрального показника оцінки ефективності роботи регіональних митниць.
Клієнтоорієнтований підхід	Кількість скарг, кількість задоволених скарг, % задоволених скарг у розрізі окремих скарг, % задоволених скарг (% задоволених скарг щодо визначення митної вартості товару, % задоволених скарг щодо роботи працівників митниці загалом тощо)

Пропонуємо у табл. 2.4 окреслити взаємозв'язок системних функцій митної служби й системи показників ефективності, що у цьому прикладі формується в розмірі повного набору системних функцій, а також часткових показників за окремими системними функціями.

Таблиця 2.4

Показники ефективності митної діяльності ДМСУ

Системні митні функції	Сукупний показник ефективності	Часткові показники ефективності
Фінансово-економічна	Фінансова результативність	– питома частка (вага) митних платежів в Державному бюджеті України; – рівень виконання планових показників за фактичними платежами; – рівень потенційних втрат митних платежів; – відношення митних платежів за період часу до вартості утримання та забезпечення діяльності митних органів
Митний контроль	Сукупний результат митного контролю	– кількість митних оформлень за звітний період; – кількість осіб, вантажів та транспорту, що підлягали митному огляду
Правоохоронна	Сукупний результат правоохоронної діяльності	– кількість виявлених порушень митних правил; – кількість заведених справ; – кількість виграних справ; – інтенсивність правоохоронної діяльності
Інформаційно-аналітична	Сукупний результат регулювання інформаційно-аналітичної діяльності	– оперативність надання інформації (год.); – обсяг інформаційної моделі ЗЕД; – оперативність внесення змін до інформаційної моделі ЗЕД

*Джерело: [45]

Вважаємо, що на адекватність оцінювання ефективності митного контролю неабиякий вплив мають точність статистичних даних й правильно організований збір інформації. Працівники митних органів влади сьогодні вимушені розв'язувати складні задачі в умовах нечіткості, невизначеності інформації, тому з метою прийняття правильного управлінського рішення

потрібно в комплексі застосовувати як економіко-математичні методи дослідження операцій, формалізовані так і неформалізовані методи аналізу, методи моделювання й прогнозування.

Ефективність митного контролю можливо визначити через співвідношення планових та фактичних результатів від його здійснення. У 2022 р. фактичний показник надходжень до Держбюджету України від сплати митних платежів був меншим, аніж індикативний показник (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Порівняння фактичного та індикативного показника доходів
Держбюджету України від сплати митних платежів у 2022 р., млрд. грн.**

Показник	Сума, млрд. грн.
Фактично перераховано до Держбюджету	300,8
Індикативний показник доходів Держбюджету	528,3

**Джерело:[25]*

Як бачимо з табл. 2.5, у 2022 р. Державна митна служба України виконала індикативний показник надходжень митних платежів до Держбюджету на 56,9%, завдяки незламності й стійкості бізнесу, який продовжував діяльність попри надскладні умови. Фактично перераховано до Держбюджету 300,8 млрд. грн. із запланованих 528,3 млрд. грн. Недонадходження до бюджету становило 227,5 млрд. грн. На нашу думку, загальна сума перерахувань до Державного бюджету України могла б бути значно меншою через війну росії та її наслідки.

Критеріями фінансової безпеки визначено індикатори або показники оцінювання стану економіки, що віддзеркалюють реальний стан фінансової безпеки держави. З огляду на актуальність забезпечення фінансової безпеки в Україні вкрай важливо й необхідно проаналізувати індикатори фінансової безпеки у нашій країні. У табл. 2.6 окреслено частку митних доходів у

податках і зборах та частку митних доходів у доходах, коефіцієнт покриття імпорту експортом.

Таблиця 2.6

Індикатори фінансової безпеки України

Індикатори	Роки		
	2020	2021	2022
Частка митних доходів у доходах Держбюджету України, %	33,7	38,4	18,0
Частка митних доходів у податках і зборах, %	42,6	45,0	33,8
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,91	0,93	0,74

*Джерело: [36; 37]

Проаналізувавши показники індикаторів фінансової безпеки України (табл. 2.6) спостерігаємо, що найбільші частки митних доходів у доходах Держбюджету України та податкових надходженнях були у 2021 р. У 2022 р. спостерігаємо різке скорочення частки митних доходів у доходах Держбюджету України. Цю ситуацію можемо пояснити тим, що деякі товари за цей період не оподатковувалися взагалі або на них зменшувався податковий тягар (ставки).

2.2. Оцінювання митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави

Митні платежі є об'єктом митного контролю та одним із вагомих джерел надходжень до Державного бюджету, що, звичайно є передумовою забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки держави.

У процесі забезпечення фінансової безпеки держави вагомою функцією митних органів є контроль за повнотою стягнень митних платежів. Не втішним є той факт, що якщо порівнювати статистичні дані зовнішньої торгівлі України та статистику її провідних торговельних партнерів (наприклад, країн СНД та ЄС) побачимо наявність неабияких вагомих розходжень, які щорічно сягають від 10 до 30% [59].

У рамках дослідження пропонуємо розглянути детальніше таку вагомую складову фінансової безпеки держави як бюджетна, сутність якої зводиться до забезпечення стану фінансової стійкості та платоспроможності державних фінансів внаслідок достатності бюджетних ресурсів, у т. ч. податкових надходжень. Однак, даючи характеристику сучасним загрозам фінансовій безпеці у контексті повноти забезпечення доходів Державного бюджету, варто констатувати, що сучасний розвиток національної економіки ускладняється важкими кризовими умовами та військовим конфліктом. Якщо говорити про внутрішні проблеми вітчизняної економіки, то до найбільш вагомих варто віднести недостатньо результативне проведення реформ у т. ч. в митній сфері, високий рівень корупції, політичну нестабільність тощо.

З огляду на це зниження обсягів бюджетних доходів через падіння імпорту виступає яскравим прикладом хиткого фінансового становища держави через високу імпортозалежність економіки. Це несе велику загрозу фінансовій безпеці, оскільки в Україні висока питома вага митних платежів в структурі доходів держави (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Аналіз надходжень митних платежів до Державного бюджету України у
2020–2022 рр., млн. грн.**

Вид митного платежу	2020	2021	2022
Мито (ввізне)	30 203	36 854	23 311
Акцизний податок	57 846	79 592	41 653
Податок на додану вартість	274 113	380 714	253 052

**Джерело: [19]*

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати (табл. 2.7), що за досліджуваний період більшу частину надходжень становить податок на додану вартість, оскільки сплачується майже з усіх товарів та послуг. Іншу частину становить акцизний податок, який справляється лише з підакцизних товарів та мито, яке сплачується під час переміщення товарів через кордон.

Згідно з даними табл. 2.7, у 2021 р. спостерігається тенденція до збільшення надходжень до бюджету по кожному з митних платежів, особливо в розрізі акцизного податку. У 2022 р. аналізуючи надходження до бюджету митних платежів спостерігається зменшення у порівняно з попереднім 2021 р. Припускаємо, що на обсяги надходження митних платежів до Державного бюджету у 2022 р. вплинули особливості створення спрощених та пільгових умов ввезення товарів на митну територію України й умови військового стану.

Діяльність митних органів щодо захисту фінансових інтересів держави свідчить, що за своїми масштабами, наслідками однією із вагомих загроз є контрабанда. Одним із вагомих завдань держави в забезпеченні фінансової безпеки є боротьба з контрабандою, передусім через розвиток інституційного середовища. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності повинні дотримуватися регламентованих правил переміщення через митний кордон

України. Однак, деякі із них намагаються оминати обов'язкові до виконання процедури митного контролю, щоб уникнути від справляння податків і зборів під час переміщення товарів через митний кордон. З огляду на це вагомим завданням митних органів є боротьба з контрабандою від якої потерпає, насамперед Державний бюджет.

Доцільним є аналіз обсягів контрабандних поставок в Україну (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд. грн.

Роки		
2020	2021	2022
15,4	17,2	18,1

**Джерело: [41]*

Згідно з даними табл. 2.8, у 2020–2022 рр. обсяги контрабанди оцінюються на рівні 15,4–18,1 млрд. дол. США, тобто простежується тенденція до зростання.

Пропонуємо звернути увагу на розподіл контрабандних поставок за основними категоріями товарів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Розподіл контрабандних поставок в Україні за товарними групами
у 2022 р., %**

Основні категорії товарів	%
машини та електроніка	21,4
хімічна продукція	14,3
транспорт	10,6
текстиль та одяг	9,8
продукти тваринного походження	5
продукти рослинництва	5
інше	33,9

**Джерело: [41]*

У результаті аналізу розподілу контрабандних поставок в Україну за товарними групами (табл. 2.9), найбільш ризикогенну товарну групу складають машини та електроніка (21,4%), по 5% в середньому припадає на аграрний сектор – продукти рослинного й тваринного походження.

Незмінним залишається факт, що вітчизняна економіка зазнає неабияких фіскальних ризиків від розмірів контрабандних явищ. З огляду на це в продовження оцінювання контрабандних поставок в Україну в 2020–2022 рр., проаналізуємо ймовірні втрати Держбюджету (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Фіскальні ризики здійснення контрабандних поставок, млрд. дол. США

Вид митного платежу	Роки		
	2020	2021	2022
мито	1,2	1,3	1,3
акцизний податок	0,2	0,2	0,3
ПДВ	3,3	3,7	4,1

*Джерело: [2; 60]

Як впливає з табл. 2.10, фінансові втрати від ненадходження ПДВ при імпорті до бюджету виступають найбільш вагомими ризиками фіскального характеру. Цей показник за аналізований період зріз майже в двічі.

Контрабанда є причиною недотримання платежів до Державного бюджету через втрату митних платежів. Знаючи динаміку й обсяги митних платежів (табл. 2.7) та обсяги контрабанди товарів в Україну (табл. 2.8), пропонуємо органам митного контролю детально вивчити й проаналізувати фактори митного ризику і після цього корегувати та організовувати напрямки здійснення митного контролю.

Повнота виконання завдань, яка покладена на митні органи, у т. ч. виявлення порушень митних правил, залежить від результативності митного контролю.

Таблиця 2.11

Кількість порушених справ та справ, розглянутих безпосередньо митницями щодо порушення митних правил у 2020–2022 рр., шт.

	Роки		
	2020	2021	2022
Кількість порушених справ	14000	28000	11098
Кількість справ, розглянутих безпосередньо митницею	4000	12500	9825

**Джерело: [42]*

Дослідження засвідчують (табл. 2.11), що у 2022 р. митницями Держмитслужби виявлено 11098 порушень митних правил. Безпосередньо митницями було розглянуто 9825 справ.

Пропонуємо узагальнити показники ефективності контролю за правильністю визначення митної вартості (табл. 2.12). Однією із форм митного контролю є визначення митної вартості товару. Законом обов'язок щодо правильності визначення митної вартості товару покладається на митні органи. Посадові особи органів Державної митної служби контроль визначення правильності митної вартості товару можуть здійснювати під час здійснення документальної перевірки платника податків в порядку та з підстав, визначених Митним кодексом України або під час безпосереднього переміщення товару через митний кордон України. Варто зазначити, що для здійснення митного контролю визначення правильності митної вартості товару органи державної митної служби застосовують широкий спектр обов'язків та прав. Знаємо, що митна вартість є базою оподаткування, відповідно від неї залежить обсяг митних надходжень до Держбюджету. Широко застосовується на практиці заниження митної вартості, що впливає

безпосередньо (звичайно у бік зменшення) на надходження митних платежів до Держбюджету.

Таблиця 2.12

**Оцінювання результативності проведення митного контролю за
правильністю визначення митної вартості товарів за 2020–2022 рр.**

Роки	Надходження митних платежів, млн. грн.	Винесено рішень про коригування митних платежів	Додатково нараховано митних платежів, млн. грн.	Питома вага в структурі надходжень, %
2020	359905,0	15817	889,4	0,25
2021	481270,5	21411	228,6	0,05
2022	310818,2	13924	108,9	0,04

**Джерело: [39]*

Як впливає з табл. 2.12 із майже 311 млрд. грн. митних платежів, які перераховані платниками податків за 2022 р., трохи більше як 108 млн. грн., а саме 0,04% забезпечено за рахунок роботи з контролю над правильністю визначення митної вартості. Тобто, у 99,6% випадків відбулася добровільна сплата податків в повному обсязі.

Розглянемо такий етап митного контролю як правильність класифікації товарів (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Контроль правильності класифікації товарів

Роки	Винесено рішень про класифікацію товарів		Оскарження рішень про визначення коду товару	
	к-ть, шт.	надходження до бюджету, грн.	к-ть, шт.	на суму, грн.
2020	2391	275 333 131	96	10 562 126
2021	2486	314 948 051	167	23 241 808
2022	1616	214 203 110	63	9 492 841

**Джерело: [39]*

Розглянемо перевірки, проведені підрозділами митного аудиту у 2020–2022 рр. (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Перевірки, проведені підрозділами митного аудиту у 2020–2022 рр.

Роки	Кількість проведених перевірок	Донараховано, тис. грн.	Надійшло від аудиту, тис. грн.
2020	682	244 325,8	12 178,4
2021	869	341 884, 9	29 553,8
2022	188	147 444,9	13 432,7

**Джерело: [39]*

До Держбюджету в результаті перевірок, проведених підрозділами митного аудиту надходить реально від 5% до 9% сум донарахованих митних платежів. Розвиток системи митного аудиту Державна митна служба України визначила одним із пріоритетних напрямів реформування, що будується за принципами плановості, системності, посилення контролю за виконанням повноважень, повноти проведення контрольно-перевірочних заходів. Про позитивну динаміку роботи митного аудиту в 2022 р. свідчать показники року. За 2022 р. митницями проведено 188 документальних перевірок. За результатами проведених перевірок у 2022 р. донараховано 147444,9 грн.

2.3. Оцінювання загроз фінансовій безпеці держави в сфері митного контролю

У контексті наукового дослідження під загрозою фінансовій безпеці держави в митній сфері варто розуміти потенційні чинники та умови, які продукують небезпеку для нормального функціонування фінансової системи держави, де не результативність й недовіра механізму митного контролю є джерелом їхнього виникнення. Таке розуміння потребує уточнення тих потенційних чинників, які призводять до порушення нормального рівня

фінансової безпеки держави та вимагають їхнього оцінювання з метою подальшого нівелювання впливу негативного характеру.

З огляду на це мета написання цього пункту наукового дослідження зводиться до оцінювання загроз фінансовій безпеці держави в митній сфері, фактором яких є не результативне функціонування механізму митного контролю.

Загрози фінансовій безпеці держави, які пов'язані з функціонуванням діяльності суб'єктів митного контролю, варто диференціювати за різними: а саме:

- загрози щодо організаційного забезпечення діяльності суб'єктів митного контролю;
- загрози щодо кадрового забезпечення;
- загрози щодо нормативно-правового забезпечення як підґрунтя для функціонування суб'єктів контролю;
- загрози щодо інформаційного забезпечення.

Під організаційним забезпеченням діяльності суб'єктів митного контролю варто розуміти взаємодію та єдність його системоутворюючих суб'єктів та здійснюючих ними контрольних процесів. Ідентифікуючи загрози, пов'язані з організаційним забезпеченням діяльності суб'єктів митного контролю, бачимо, що відсутня єдина організаційна модель функціонування митного контролю, що, в свою чергу, не сприяє чіткості функціонування митного механізму та є однією з вагомих причин значного обсягу митних правопорушень. Протягом 2012–2019 рр. відбувалася трансформація організаційної моделі. Відповідно до Указу Президента України у 2012 р. Державну митну службу України та Державну податкову службу України реорганізовано шляхом створення Міністерства доходів і зборів України. У 2014 р. Міністерство доходів і зборів України перетворено на Державну фіскальну службу України. У 2019 р. відбувся поділ Державної фіскальної служби України на дві структури – Державну митну службу та Державну податкову службу. Реалізація державної митної політики в Україні

в сучасних умовах здійснюється структурними підрозділами Державної митної служби України, однак остаточного варіанту організаційної моделі її діяльності не вироблено. З огляду на це часті зміни в організаційній моделі реалізації контрольної функції в державі, на нашу думку, не сприяють зміцненню фінансової безпеки держави.

Загрози, які пов'язані з кадровим забезпеченням у структурі митної служби, зумовили виникнення організаційних проблем. Наприклад, проблема недостатньої координації між головними управліннями та територіальними органами Державної митної служби України. З неякісним формуванням штатної чисельності митних служб, забезпеченням їхньої фахової перепідготовки та навчання, оцінювання рівня їхньої професійної придатності пов'язані загрози недосконалого кадрового забезпечення. Щорічно обсяги зовнішньоекономічних операцій зростають, а це автоматично призводить до збільшення навантаження на працівників митних інстанцій, проте, з нашого погляду, потужності Державної митної служби лишаються на такому ж рівні.

У Державній митній службі України з метою запровадження результативної системи управління персоналом розроблено Стратегію управління персоналом Державної митної служби України на 2021–2024 рр., виходячи з цього підготовлено План дій з реалізації окресленої Стратегії. Проте на офіційному сайті Державної митної служби України ці документи є відсутніми, таким чином ознайомитися з їхнім змістом не можливо.

Серед внутрішніх загроз фінансовій безпеці держави варто виокремити недосконалість й незавершеність нормативно-правового забезпечення у фінансовій сфері. Вважаємо, що у стані війни забезпечення фінансової безпеки держави вимагає подальшого визначення нормативно-правових засад стабільного функціонування бюджетної системи, державного регулювання підприємництва та банківської системи.

На сьогодні відсутні структуровані й чіткі норми законодавчого поля, які б дали змогу забезпечити належний рівень стану фінансової безпеки

держави та розв'язати ряд нагальних проблемних питань, пов'язаних з фінансовим наповненням процесів реформування у нашій країні. З метою заповнення вакууму в сфері правового забезпечення фінансової безпеки України пропонуємо прийняти Закон «Про основи фінансової безпеки України», який, на нашу думку, дасть змогу скоригувати в єдино правильному руслі зусилля суб'єктів, які забезпечують фінансову безпеку нашої держави. Адже належний рівень забезпечення фінансової безпеки держави ґрунтується на механізмі, яким виступає система організаційно-правових заходів впливу, яка націлена на попередження, зменшення та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави.

Констатовано, що саме нормативно-правове поле є підґрунтям конструктивних змін, які покликані переформатовувати діяльність органів митної справи відповідно до стандартів та норм європейського суспільства, таким чином забезпечуючи реалізацію євроінтеграційних стремлінь вітчизняної держави у митній галузі.

Проблеми нормативно-правового поля, що регламентує здійснення митного контролю, призводять до значного зниження ефективності митного контролю та в свою чергу до формування не результативних висновків за результатами його проведення (здійснення), що призводить, з нашої точки зору, до відміни у судовому порядку санкцій за висновками (результатами) контрольних заходів.

Не менш суттєвими є загрози, які пов'язані з інформаційним забезпеченням суб'єктів митного контролю. Немає жодних підстав не погодитися з С. І. Денисенко, що: «недостатній рівень інформаційного забезпечення митних служб, технічна відсталість, що вимагає перебудови їх роботи в напрямі використання більш досконалих інформаційних засобів для ефективного митного контролю» [20, с. 34].

Належним чином організоване інформаційне забезпечення сприяє полегшенню обміну даними серед органів правоохоронної галузі, дає змогу у коротко визначені терміни одержати інформацію щодо суб'єктів

зовнішньоекономічної діяльності, порушників митного законодавства. З огляду на це першочерговим питанням щодо інформаційного забезпечення митних органів є взаємний обмін даними електронних баз, причому безпосередньо через мережі електронної пошти, скоординованість інформаційно-телекомунікаційних систем, підвищення прозорості правоохоронної сфери діяльності, що, в свою чергу, призведе до підвищення довіри суспільства.

Неналежно організований рівень інформаційної взаємодії між різними підрозділами Державної митної служби та іншими суб'єктами, що приймають безпосередню участь у митному контролі, негативним чином впливає на результативність (ефективність й економність) митного пост-аудиту. З метою розв'язання окресленої проблеми необхідно сформувати систему інформаційного забезпечення цих суб'єктів таким чином, щоб вимальовувалася достовірність та пунктуальність презентації інформації.

З огляду на це Митній державній службі України потрібно мати потужну інформаційну підтримку у вигляді якісно побудованої системи інформаційного забезпечення.

Наступна загроза функціонування механізму митного контролю, на яку в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це недосконале методологічне забезпечення, а саме: порядок обрання й використання контрольних методів. З огляду на це не результативність використання методологічного забезпечення призведе до виникнення загроз методологічного характеру. Приміром, питання неповноцінного впровадження митного пост-аудиту залишається невирішеною проблемою митного контролю, а саме:

- недостатній рівень кваліфікації аудиторів, які на практиці здійснюють реалізацію перевірки у вигляді пост-аудиту;
- ненадання митницям контрольних повноважень щодо здійснення пост-аудиту;

– пост-аудит носить виключно фіскальний характер та не виконує функції інструменту спрощення міжнародної торгівлі.

Вважаємо, що пост-аудит як форма митного контролю має бути частиною єдиної контрольної системи методів, що передбачає його застосування одночасно з методами превентивного й поточного контролів. Основою превентивного митного контролю має бути система управління ризиками, яка попереджує порушення митного законодавства, а поточного контролю – процедури контрольного характеру, що здійснюються на стадії митного оформлення товарів та інших цінностей (огляд, фактичну перевірку, документальну перевірку тощо), пост-аудит є документальною перевіркою, орієнтованою на перевірку дотримання митного законодавства загалом.

У рамках дослідження встановлено, що наявність окреслених проблемних питань прямо впливають на фінансову безпеку держави, оскільки через систематичні зміни у митному й податковому законодавствах, тіньову економіку, нестабільність фінансової ситуації в державі фінансова безпека залишається під загрозою. Вважаємо, якщо фінансова безпека держави не буде належним чином забезпечена, то це негативно позначиться на стані соціально-економічного розвитку країни. З огляду на це вагомим завданням митних органів в секторі фінансової безпеки є виявлення, нейтралізація загроз. Це покладено (здійснюється) митними органами в межах виконання правоохоронної та правозастосовної функцій.

Загрози фінансовій безпеці держави у митній галузі, що пов'язані з структурою механізму митного контролю, пропонуємо сформулювати за напрямками (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

**Ідентифікація загроз фінансовій безпеці держави у митній галузі,
пов'язаних з структурою механізму митного контролю**

Структурні елементи механізму митного контролю	Загрози фінансовій безпеці держави, що пов'язані з структурою механізму митного контролю
Суб'єкти механізму митного контролю та їхнє забезпечення	– загрози, які пов'язані з кадровим забезпеченням суб'єктів митного контролю; – загрози, які пов'язані з організаційним забезпеченням суб'єктів митного контролю; – загрози, які пов'язані з нормативно-правовим забезпеченням суб'єктів митного контролю; – загрози, які пов'язані з інформаційним забезпеченням суб'єктів митного контролю
Підконтрольні об'єкти митного контролю	– загрози, які пов'язані з підконтрольними об'єктами митного контролю: ухилення від сплати податків, недотримання суб'єктами підприємницької діяльності вимог митного законодавства
Методологічне забезпечення механізму митного контролю	– загрози, які пов'язані з обранням й застосуванням контрольних методів: недовіра системи управління фіскальними й митними ризиками тощо
Блок оцінки результатів митного контролю	– загрози, які пов'язані з оцінкою результатів митного контролю: відсутність методики оцінки результативності й ефективності контролю у митній сфері тощо
Управлінські рішення за результатами митного контролю	– загрози, які пов'язані з прийняттям управлінських рішень за результатами контролю: відсутність результативних управлінських рішень територіальних органів Державної митної служби тощо

Проведене дослідження дало можливість ідентифікувати потенційні загрози фінансовій безпеці держави, де їх диференційовано за складовими механізми митного контролю; загрози, які пов'язані з обранням й застосуванням контрольних методів; загрози, які обумовлені функціонуванням блоку оцінки результатів контролю з позиції блоку прийняття управлінських рішень за результатами проведеного митного контролю. Ця ідентифікація в подальшому, з нашої точки зору, сприятиме розробці заходів нівелювання негативного впливу окреслених загроз через розвиток й удосконалення складових механізми митного контролю, спрямованого на їхнє попередження й уникнення.

Висновки до розділу 2

На теоретичному рівні доведено, що на сьогодні відсутні структуровані й чітко окреслені норми законодавчого поля, які б дали змогу забезпечити належний рівень стану фінансової безпеки держави та розв'язати ряд нагальних проблемних питань, пов'язаних з фінансовим наповненням процесів реформування у нашій країні. З метою заповнення вакууму в сфері правового забезпечення фінансової безпеки України пропонуємо прийняти Закон «Про основи фінансової безпеки України», який, на нашу думку, дасть змогу скоригувати в єдино правильному руслі зусилля суб'єктів, які забезпечують фінансову безпеку нашої держави. Адже належний рівень забезпечення фінансової безпеки держави ґрунтується на механізмі, яким виступає система організаційно-правових заходів впливу, яка націлена на попередження, зменшення та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави.

Для впровадження результативної реформи в сфері протидії кримінальним загрозам у сфері фінансової безпеки в Україні пропонуємо створити єдиний правоохоронний орган (Службу фінансових розслідувань), завданням якого буде виявити та усунути системні загрози у сфері публічних фінансів, запобігти їхньому виникненню у майбутньому. Цей орган мав би

стати єдиним аналітичним центром концентрації та аналізування інформації про стан фінансової системи держави, що збирається органами самоврядування та державними органами, а головне – виробити підґрунтя для переходу державних контролюючих органів від наглядово-каральної до профілактично-сервісної моделі його роботи. Перевагами запропонованого державного контролюючого органу, порівняно з існуючими органами, буде його спецстатус, а саме: підзвітність Президенту й парламенту та використання сучасних ризик-орієнтованих методів кримінального аналізу.

З’ясовано, що діяльність митних органів щодо захисту фінансових інтересів держави свідчить, що за своїми масштабами, наслідками однією із вагомих загроз є контрабанда. Незмінним залишається факт, що вітчизняна економіка зазнає неабияких фіскальних ризиків від розмірів контрабандних явищ. Фінансові втрати від ненадходження ПДВ при імпорті до бюджету виступають найбільш вагомими ризиками фіскального характеру. Цей показник за аналізований період зріз майже в двічі. З огляду на це контрабанда є причиною недотримання платежів до Державного бюджету через втрату митних платежів.

У роботі досліджено функціонування блоку оцінки результатів митного контролю, що потребує розробки методичного забезпечення цієї оцінки та формування критеріїв та показників результативності контрольної діяльності. Визначено, що на сьогодні немає єдиної методики оцінювання ефективності митного контролю. Це зумовлено тим, що митний контроль наділений власною специфікою оцінки, що потребує формування відповідних критеріїв та показників; триває серед вчених дискусія щодо придатності для цілей оцінювання ефективності інтегральних або все ж таки часткових показників; є плутанина з приводу оцінювання дієвості, результативності та ефективності контролю як близьких за змістом характеристик. Оцінювання переваг та недоліків існуючих методичних підходів до аналізу ефективності митного контролю дала змогу обрати науково-методичний підхід, який є поєднанням

підходів, орієнтованих на бенчмаркінг результатів із застосуванням методу клієнтоорієнтованого підходу.

У рамках дослідження ідентифіковано потенційні загрози фінансовій безпеці держави, де їх диференційовано за складовими механізму митного контролю; загрози, які пов'язані з обранням й застосуванням контрольних методів; загрози, які обумовлені функціонуванням блоку оцінки результатів контролю з позиції блоку прийняття управлінських рішень за результатами проведеного митного контролю. Ця ідентифікація в подальшому, з нашої точки зору, сприятиме розробці заходів нівелювання негативного впливу окреслених загроз через розвиток й удосконалення складових механізму митного контролю, спрямованого на їхнє попередження й уникнення.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Імплементация механізму митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави

Враховуючи сучасні загрози та виклики, європейські держави значну увагу приділяють формуванню системи митного контролю, розвитку його сучасних форм та запровадженню прогресивних технологій, направлених на підвищення результативності та одночасне спрощення й гармонізацію митних процедур, що дає можливість забезпечити захист фінансових інтересів держави. Стратегічний курс нашої держави до Європейського Союзу вимагає формування єдиних принципів застосування митного законодавства, поглиблення співпраці в цій галузі з метою зменшення ймовірних ризиків та нівелювання негативних впливів під час митного контролю.

Дослідження результативності митного контролю як вагової функції митних органів потребує врахування цілої низки аспектів науково-прикладного характеру. По перше, необхідно дослідити прагматизм його здійснення в зарубіжних державах в ракурсах глобального співробітництва й цифровізації. По друге, необхідно зробити акцент на потенціалі митного контролю в контексті протидії контрабандним явищам та фіскальним правопорушенням. По третє, системність інноваційних, кадрових, сервісних, інформаційних, технологічних, технічних та інших чинників митного контролю має трансформуватися у соціальні та фіскальні ефекти.

Варто зазначити, що діяльність митних органів, в т. ч. й організація митного контролю, в країнах Європейського Союзу реалізується на стратегічних засадах, тобто у відповідності до окреслених стратегій розвитку митної сфери.

Розглянемо досвід Франції у сфері митного контролю з метою виділення його особливостей у цій країні, що, з нашої точки зору, становитимуть практичний інтерес для України. Так, Франція використовує двоступеневий митний контроль, який передбачає певні рівні (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Митний контроль у Франції

Назва рівня	Основні характеристики
Формальний	перевірка правильності та наявності оформлення документів, яка проводиться спеціальними аудиторсько-аналітичними службами без виїзду на об'єкт дослідження (на основі ґрунтовного аналізу документів) або митними аудиторами безпосередньо на об'єкті
Фундаментальний	вибірковий аудит відповідності товарів представленим документам, обґрунтованість пільг тощо

**Джерело: [33; 50]*

До позитивних ефектів організації митного контролю Франції варто віднести: зростання ймовірності виявлення порушень контрабандних поставок та митного законодавства, оскільки виникає змога перевірки правильності заявленого в декларації призначення й обсягу вантажу. Проте вважаємо, що запозичення французької моделі митного контролю у вітчизняну практику потребує достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів у галузі митного аудиту й контролю, так і підвищеного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення.

Функція митного контролю у Франції розподілена в регіоні між митними бюро, які в свою чергу складаються із штату контролерів, інспекторів, працівників з правопорушень. Виділяють три категорії митних бюро, а саме:

- бюро «загальної компетенції». Вони оформляють всі види товарів, звичайно, окрім заборонених в обігу;
- бюро «обмеженої компетенції». Діють у сфері прикордонного оформлення;

– спеціалізовані бюро. Вони оформляють окремі групи товарів (наприклад, дорогоцінні метали, нафта й нафтопродукти, колекцій старовини тощо).

Варто зауважити, що боротьба з контрабандою, незаконним перетинанням кордону, іншими митними злочинами у Франції належить до компетенції спеціальних митних бригад та прикордонної служби.

У сфері митного контролю доволі цікавим є досвід Литовської Республіки, де він реалізується відповідно до Стратегії розвитку литовської митниці на відповідний період часу. При здійсненні митного контролю за міжнародною торгівлею в рамках Європейського Союзу, митниця Литви сприяє формуванню відкритої й чесної торгівлі, безпеки усього ланцюга постачання, захисту внутрішнього ринку Литовської Республіки.

Митні інституції Литви у співпраці з іншими органами влади відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності держави й Європейського Союзу та забезпеченні законної торгівлі; протидії різним схемам шахрайства, незаконним переміщенням наркотичних речовин тощо шляхом якісного оброблення інформаційних потоків.

Виділимо ключові особливості діяльності литовської митної системи, що характеризують її гармонізованість із європейськими митними принципами, її успішність та будуть враховані під час організації митного контролю в Україні, а саме: чітко окреслена митно-орієнтована стратегія діяльності литовської митної системи, націлена на всебічне сприяння чесній та законній міжнародній торгівлі, боротьбу з нелегальними зовнішньоекономічними операціями, поєднання принципів вибіркості та комплексності митного контролю на всіх стадіях ланцюга постачання, що дозволить пришвидшити реалізацію митних процедур та виявити митні правопорушення. Вищезгадані результати рекомендуємо імплементувати у вітчизняну практику, оскільки вони є обґрунтованими та пріоритетними принципами діяльності литовської митниці, а саме: в аспекті контролю за

їхньою діяльністю. У Литві, зокрема для здійснення цього контролю передбачено створення інституцій незалежного контролю.

Наочним прикладом у майбутньому для вітчизняної практики може послужити досвід Болгарії у сфері митного контролю. У Болгарії митна служба є самостійним відомством (Центральне митне управління Болгарії) у склад якого входить спеціалізований підрозділ (Дирекція «Наступного контролю»), що займається розробкою та сприяє впровадженню у практичну діяльність методичних рекомендацій щодо здійснення митного аудиту.

З метою ідентифікації достовірності даних щодо митної декларації митні інститути Болгарії наділені правом після випуску товарів здійснювати контроль даних про операції з експорту й імпорту задекларованих товарів та відповідних документів. Зазначений митний контроль здійснюють посадові особи регіональних митних органів під час невиїзної або виїзної документальної перевірки. Об'єктом перевірки в цьому аспекті виступають бухгалтерські книги, товари, облікова й інша документація підприємства, що перевіряється. Термін здійснення перевірки не може перевищувати більше двох місяців, однак, у разі необхідності все ж таки може бути продовженим, але не більше, ніж на чотири місяці наказом органу, що призначав перевірку.

Теоретичні дослідження констатують, що нормативний документ, що регламентує процедуру проведення митного пост-аудиту у митній службі Болгарії називається «Керівництво для здійснення митного пост-аудиту». Він починається із визначення мети й основних детермінант митного пост-аудиту. Графіку проведення аудиторських перевірок й попередньому аудиту приділена значна увага. Водночас, описується оцінка ризиків й система аналізу, що є невід'ємним компонентом митного аудиту. У вказаному документі прописана методика проведення перевірки та віддзеркалено організаційну схему здійснення пост-аудиту (обсяг, деталізовані стадії тощо). Розглянемо досвід Ірландії у сфері митного контролю з метою виділення його особливостей у цій країні, що, з нашої точки зору, становитимуть

практичний інтерес для України. У досвіді Ірландії цікавим фактором є те, що контрольно-перевірочні завдання в митній галузі виконує Відомство доходів Ірландії. Пріоритет надається профілактичній та контролюючій функціям, які спрямовані на підвищення свідомого рівня дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності законодавства та інформування, а також на прозорість декларування результатів їхньої роботи, а не на фіскальній функції. Ключовою метою уряду є заохочення мешканців до добровільної сплати митних платежів та недопускання помилок, що вони можуть зробити.

Митно-податковий аудит в Ірландії здійснюється у формі неаудиторського втручання та складається з таких підвидів: профільні інтерв'ю (опитування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності); фактичний контроль за реєстраторами розрахункових операцій; направлення запитів; моніторинг й отримання інформації з інших приватних та державних організацій; відвідування інтернет-сайтів суб'єктів підприємництва та ін.

Неабияке значення відведено електронному митному аудиту, що ґрунтується на перевірці достовірності даних за допомогою електронних копій документів й баз інформаційних комп'ютерних програм, які суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності подаються при запиті контролюючому органу. Вивчивши досвід Ірландії щодо проведення митних контрольних заходів, на нашу думку, найбільш цікавою практикою для імплементації в Україні є проведення неаудиторського втручання, що дасть змогу суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності виправити й усвідомити свої помилки.

У сфері митного контролю не менш цікавим є досвід Німеччини. Специфічною особливістю митних органів цієї держави є те, що вони виконують фактично функції автомобільної інспекції, податкової поліції, прикордонних військ. Федеральне митне управління Німеччина самостійно або спільно з Федеральною прикордонною охороною у пунктах перетину кордону здійснює поліцейський контроль руху через кордон; здійснює

оперативно-розшукові та контрольні заходи, справляє податок з власників автотранспортних засобів, податок з обігу.

У Німеччині загалом головні митниці організовують митний контроль за переміщенням транспортних засобів та товарів, маючи у своєму підпорядкуванні митні пости, комісаріати й оперативно-розшукові митниці. Митні пости оглядають та здійснюють митне оформлення товарів і транспортних засобів; охорона державного кордону покладена на митні комісаріати; правоохоронну функцію здійснюють оперативно-розшукові митниці.

Вивчивши зарубіжний досвід щодо організації митного контролю пропонуємо:

- подолати корупцію на митниці шляхом реформування служби внутрішньої безпеки Державної митної служби України;
- збільшити заробітну плату працівникам митних органів, які здійснюють свою роботу на кордоні;
- закріпити функцію ведення досудового слідства щодо справ контрабанди за митними органами;
- забезпечити митниці Державної митної служби України спеціальними засобами та новітніми технологіями, які застосовуватимуться при здійсненні митного контролю.

Нами досліджено актуальні тенденції митного контролю в зарубіжних державах та окреслено ключові аспекти його імплементації в вітчизняний прагматизм. Вагомим завданням сьогодення в контексті розвитку української економіки є націлення нашої держави на лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграційні процеси. Таким чином, у цій площині одна з ключових ролей відводиться результативному здійсненню митного контролю. Розвиток механізму митного контролю, на нашу думку, дасть змогу підвищити результативність та посилити роль функціонування владних державних інституцій, забезпечити захист

фінансових інтересів держави, досягти міжнародного рівня захисту соціально-економічної справедливості в бізнес-середовищі.

3.2. Проблемні аспекти механізму митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави та прагматизм їхнього вирішення

Відсутність комплексного наукового дослідження проблематики здійснення митного контролю в Україні та реальних напрямів знешкодження виявлених недоліків є однією з найбільших проблем сьогодення. Цифровізація та глобалізація в усьому світі вимагають підвищення результативності митного контролю на практиці за допомогою злагодженої діяльності митних органів. Реалії сьогодення є свідченням того, що все частіше організаційно-інституційне забезпечення реалізації митного контролю в нашій державі є джерелом вразливості фіскальної системи, а усталені інструменти, практики прогнозування й регулювання перестають діяти злагоджено й відповідно стають передумовою нових викликів фінансовій безпеці держави, нових фіскальних деформацій.

Тому, у науковому дослідженні постає нагальна потреба в систематизації та виявленні проблемних аспектів і перспектив реалізації митного контролю в Україні. З нашого погляду, це дасть змогу усунути виявлені недоліки та підвищити результативність здійснення митного контролю, який є тригером забезпечення фінансової безпеки держави.

Неабиякої уваги потребують такі види митного контролю як попередній, поточний та наступний. На даний період часу вони не є взаємоузгодженими між собою та не відповідають один одному. Це призводить до розбалансованості контролюючих органів у митній галузі та відсутності в нашій державі гармонійного та систематизованого контролю загалом. Вважаємо, що надважливо у зв'язку з запровадженням попереднього митного контролю, провести контролюючими органами та Державною митною службою України інформування громадян та суб'єктів зовнішньоекономічної

діяльності щодо питань запровадження попереднього митного контролю. На веб-сайтах контролюючих органів та Державної митної служби України розмістити порядок здійснення попереднього документального контролю митними органами та розмістити інформаційні стенди у пунктах пропусків на державному кордоні.

Це проблема комплексного характеру, яка чинить вплив на цілу низку сфер суспільного життя та вказує на відсутність превентивних характеристик відносно митного контролю. Це свідчить про те, що митний контроль стоїть на слабкому, хиткому щаблі щодо запобігання правопорушень, які мають відношення до кругообігу фінансових ресурсів у бюджетній галузі та наповнення бюджетів різних рівнів коштами. Митні контролюючі органи у сучасних умовах направлені на реалізацію каральних функцій, але ніяк не виховних чи попереджувальних у напрямі зниження рівня правопорушень в митній галузі. Значна невпорядкованість та безсистемність митного контролю в Україні породжує надмірну завантаженість митних контролюючих органів різного характеру перевітками та розбалансованістю їхньої діяльності.

Вагоме проблемне питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це кадрове забезпечення, яке є одним із гострих та таких, що вимагає ґрунтового підходу до розв’язання низки проблем. Мова йде зокрема про залучення некваліфікованих працівників у сферу митного контролю, що стоїть на перепоні результативній роботі контролюючих органів. Нові стандарти організації митного контролю зумовлюють потребу підходу до організації кадрової професійної підготовки митних контролюючих органів, що є неабиякою проблемою в умовах сьогодення. Вважаємо, що контролери мають пройти кваліфіковану кадрову підготовку, однак при умові значної обмеженості цього кадровий аспект характеризується актуальністю та гостротою його вирішення. Низький рівень прикладного, навчального, методичного забезпечення, недостатність

відповідної літератури призводять до значних труднощів стосовно підвищення рівня кваліфікації та навчання кадрів у галузі митного контролю.

Перед нашою державою на даний момент часу стоїть низка завдань, які пов'язані з формуванням нової кадрової політики в митних органах влади. У відповідності до цього на державному рівні необхідно забезпечити кадрову підготовку за рахунок реалізації таких дій:

- підготовки працівників митних органів влади – підвищити результативність їхньої діяльності за рахунок проведення семінарів, тренінгів, курсів підвищення рівня кваліфікації;
- організації співробітництва між навчальними закладами та контролюючими органами, покликаними навчити контролерів у митній сфері;
- забезпечити потрібною практичною, навчальною, методичною літературою осіб, які проводять (навчають) курси чи проходять (навчаються) підвищення рівня кваліфікації.

У процесі здійснення уніфікованої кадрової політики в органах митного контролю пропонуємо органічно поєднувати професійність молодого кадрового складу та досвід кваліфікованих працівників психологів. Це дасть змогу, на нашу думку, гарантувати стабільність кадрової діяльності в органах митного контролю, що у поєднанні із обґрунтованим та постійним оновленням працівників сприятиме результативній роботі контролюючих органів. Досвід старшого покоління, який працівники митних служб зможуть передати молодим колегам, слугуватиме дієвим фундаментом для наставництва та координації недосвідчених працівників в митній сфері. Вважаємо, що чим вищою є якість кадрового потенціалу, тим результативніше й успішніше зможуть митні органи організовувати митний контроль.

З метою убезпечення населення та держави від цих протиправних дій, пропонуємо здійснити наступне:

– перейняти кращі напрацювання та досвід розвинених держав із цього питання;

– на практиці щодо митного контролю використовувати ті норми та стандарти, які схвалені митними адміністраціями розвинених держав тощо.

Вважаємо, що не вартує розглядати розвиток митного контролю окремо від процесів, які відбуваються в сфері державного управління. Оскільки митні органи «інтегровані у комплексну багаторівневу систему державного фінансового контролю», то проблемні аспекти простежуються на фоні розвитку уніфікації тарифів та митного законодавства, облаштування митних кордонів, неналежної взаємодії держави з міжнародними державами-партнерами та органами.

Вагоме проблемне питання, на яке в контексті наукового дослідження варто звернути увагу, – це наявність такої проблеми як правильність визначення митної вартості, підтвердженням чого є зростання кількості судових справ щодо розв’язання цього питання.

Митна вартість залишається проблемною складовою, що має масу прецедентів у частині її необ’єктивного визначення. У разі завищення митної вартості як бази оподаткування усіма податками на зовнішню торгівлю, перебільшеному фіскальному тиску піддаються підприємства-імпортери, що в свою чергу зумовлює удар по міжнародному іміджу держави та породжує зворотну політичну реакцію, а при заниженні – Державний бюджет втрачає надходження, а вітчизняний ринок – конкурентоспроможність.

У процесі здійснення контрольних заходів щодо правильності визначення митної вартості скоригованої відповідно до результатів цього контролю у 2022 р. опрацьовано базу оподаткування в обсязі 219,7 млрд. грн. Додаткові надходження до Держбюджету України склали 6,3 млрд. грн [1, с. 5–6].

Вагоме проблемне питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це контроль за правильністю класифікації товарів згідно УКТЗЕД. Одним із визначальних елементів повноти

надходжень митних платежів до Держбюджету є робота митниць за напрямом класифікації товарів. У 2022 р. показник відносно донарахування митних платежів до Держбюджету України за напрямом класифікації товарів склав 214 млн. грн.[25, с. 15]. Класифікаційними підрозділами митних органів протягом 2022 р. прийнято 1616 класифікаційних рішень, де за їхніми результатами класифіковано 2378 товарів [25, с. 15]. Кількість прийнятих класифікаційних рішень порівняно з 2021 р. зменшилася на 32%, кількість класифікованих товарів теж має тенденцію до зниження, а саме на 37%. Порівняно з попереднім аналогічним періодом додаткові надходження до Держбюджету за рахунок класифікаційної роботи митних органів зменшилися на 25% (214 млн. грн. проти 287 млн. грн.) (табл. 3.2). [25, с. 15].

Таблиця 3.2

Додаткові надходження до Держбюджету за рахунок класифікаційної роботи митних органів у 2021–2022 рр.

Показники	Роки	
	2021	2022
Кількість класифікаційних рішень	2382	1616
Додаткові надходження до Держбюджету	287	214
%	32	25

**Джерело: [25, с. 15]*

Як впливає з табл. 3.2, робота митниць за напрямом класифікації товарів згідно УКТЗЕД виступає одним із визначальних елементів щодо повноти надходжень митних платежів до Держбюджету.

У контексті протидії проблемним аспектам митного контролю в Україні вагомим напрямом роботи є автоматизація процесів. Програмно-технічне застосування у діяльності митних органів спроможне потенційно знизити рівень людського впливу на реалізацію митного контролю, створити такі умови, за яких корупція буде не доцільною, а суб'єктивізм не матиме

важливого впливу при прийнятті управлінських рішень на результат митного контролю.

Висновки до розділу 3

Вагомою проблемою при здійсненні митного контролю є відсутність єдиної міжвідомчої системи інформаційного обміну та координації. Адже, запровадження сучасних методів та інструментів митного контролю вимагатиме вдосконалення питань інформаційного забезпечення митного контролю, що охоплює в собі налагодження інформаційного обміну між імпортерами та експортерами і митними органами. З одного боку, цей обмін сприятиме реалізації інтересів держави щодо наповнення Держбюджету, з іншого, сприятиме реалізації суспільного запиту щодо спрощення митних формальностей. Створивши єдиний інформаційний простір це сприятиме попередженню та виявленню на ранній стадії порушень та забезпеченню здатності моніторити діяльність підконтрольних суб'єктів при перетині митного кордону.

У процесі реалізації митного контролю використання прогресивних технологій передбачає формування єдиного електронного простору, забезпечення якого дає змогу здійснювати відео-контроль та відеоспостереження, зчитувати номерні знаки, використовувати сучасні системи сканування.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо удосконалення механізму митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави. Проведене наукове дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. У рамках дослідження встановлено, що митний контроль є економічною категорією, видом державного контролю та функціональним складником митної системи. Констатовано, що митному контролю як всеохоплюючому й високоефективному інструменту забезпечення вітчизняних інтересів країни відведено вагому роль. Без перебільшень митний контроль є одним із вагомих інструментів реалізації митної справи. Від результативності застосованих процедур митного контролю залежить повнота застосування комплексу завдань, покладених на органи митної справи. З огляду на це, митний контроль займає вагоме місце в системі державного фінансового контролю, оскільки через систему контрольно-перевірочних заходів у рамках митного контролю держава має захищати національні інтереси та забезпечувати фінансову безпеку.

У рамках дослідження встановлено, що прагнення України інтегруватися до світового співтовариства та посилення процесів глобалізації зумовили виникнення значних дестабілізуючих небезпек та чинників фінансово-економічного розвитку країни, що, останніми роками доповнилися кризовими явищами, пов'язаними з повномасштабним військовим вторгненням росії. Внаслідок цього, національна фінансова система зазнала неабияких деструктивних змін, поглибилася боргова залежність від зовнішніх кредиторів, макроекономічна нестабільність та знизився рівень фінансової безпеки держави.

2. Проведене дослідження дало можливість висунути гіпотезу, що механізм митного контролю в системі фінансової безпеки держави призначений протидіяти негативному впливу внутрішніх та зовнішніх загроз або ж сприяти мінімізації такого впливу. Констатовано, що без розробки

концептуальних засад й результативного механізму митного контролю в системі фінансової безпеки держави, спрямованого на мінімізацію загроз та уникненню їхнього впливу, важко забезпечити дієве функціонування вітчизняної економіки та її зростання.

3. На теоретичному рівні доведено, що на сьогодні відсутні структуровані й чітко окреслені норми законодавчого поля, які б дали змогу забезпечити належний рівень стану фінансової безпеки держави та розв'язати ряд нагальних проблемних питань, пов'язаних з фінансовим наповненням процесів реформування у нашій країні. З метою заповнення вакууму в сфері правового забезпечення фінансової безпеки України пропонуємо прийняти Закон «Про основи фінансової безпеки України», який, на нашу думку, дасть змогу скоригувати в єдино правильному руслі зусилля суб'єктів, які забезпечують фінансову безпеку нашої держави. Адже належний рівень забезпечення фінансової безпеки держави ґрунтується на механізмі, яким виступає система організаційно-правових заходів впливу, яка націлена на попередження, зменшення та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави.

4. Для впровадження результативної реформи в сфері протидії кримінальним загрозам у сфері фінансової безпеки в Україні пропонуємо створити єдиний правоохоронний орган (Службу фінансових розслідувань), завданням якого буде виявити та усунути системні загрози у сфері публічних фінансів, запобігти їхньому виникненню у майбутньому. Цей орган мав би стати єдиним аналітичним центром концентрації та аналізу інформації про стан фінансової системи держави, що збирається органами самоврядування та державними органами, а головне – виробити підґрунтя для переходу державних контролюючих органів від наглядово-каральної до профілактично-сервісної моделі його роботи. Перевагами запропонованого державного контролюючого органу, порівняно з існуючими органами, буде його спецстатус, а саме: підзвітність Президенту й парламенту та використання сучасних ризик-орієнтованих методів кримінального аналізу.

5. З'ясовано, що діяльність митних органів щодо захисту фінансових інтересів держави свідчить, що за своїми масштабами, наслідками однією із вагомих загроз є контрабанда. Незмінним залишається факт, що вітчизняна економіка зазнає неабияких фіскальних ризиків від розмірів контрабандних явищ. Фінансові втрати від ненадходження ПДВ при імпорті до бюджету виступають найбільш вагомими ризиками фіскального характеру. Цей показник за аналізований період зріс майже в двічі. З огляду на це, контрабанда є причиною недотримання платежів до Державного бюджету через втрату митних платежів.

6. У рамках дослідження ідентифіковано потенційні загрози фінансовій безпеці держави, де їх диференційовано за складовими механізми митного контролю; загрози, які пов'язані з обранням й застосуванням контрольних методів; загрози, які обумовлені функціонуванням блоку оцінки результатів контролю з позиції блоку прийняття управлінських рішень за результатами проведеного митного контролю. Ця ідентифікація в подальшому, з нашої точки зору, сприятиме розробці заходів нівелювання негативного впливу окреслених загроз через розвиток й удосконалення складових механізму митного контролю, спрямованого на їхнє попередження й уникнення.

7. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що серед зарубіжних країн, зокрема держав-членів Європейського Союзу, немає узгодженого підходу щодо пріоритетних функцій митних органів чи обсягу їхніх повноважень. Зваживши на це, вивчення зарубіжного досвіду у організації митного контролю для України має значення, на нашу думку, лише в аспекті налагодження взаємовідносин з митними органами вищевказаних держав.

8. Реалії сьогодення є свідченням того, що все частіше організаційно-інституційне забезпечення реалізації митного контролю в нашій державі є джерелом вразливості фіскальної системи, а усталені інструменти, практики прогнозування й регулювання перестають діяти злагоджено й відповідно

стають передумовою нових викликів фінансовій безпеці держави, нових фіскальних деформацій.

9. Встановлено, що виклики цифровізації та глобалізаційні процеси, а також модернізаційні перетворення у фінансовій системі держави створюють умови, за яких необхідне не тільки раціональне організаційно-інституційне забезпечення митного контролю, але належне вимогам сучасності кадрове, інформаційне, техніко-технологічне забезпечення. Вважаємо, що це дасть змогу підвищити результативність митного контролю в Україні та адаптувати його до швидкоплинних умов часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит : навч.-метод. посіб. Київ : ЦУЛ, 2002. 336 с.
2. Аналіз обсягів контрабанди в Україні. Ukraine economic outlook. URL: <http://ua-outlook.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/>
3. Архірейська Н. В. Аналіз підходів до оцінювання ефективності митної справи. *Ефективна економіка*. № 7. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3176>
4. Бардаш С. В., Лаговська О. А., Новак О. С. Роль похідних фінансових інструментів у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2021. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=87148>
5. Бардаш С. В., Новак О. С. Ідентифікація сутності та загальних принципів митного контролю. *Облік і фінанси*. 2020. №4 (90). С. 38–44.
6. Бардаш С. В. Економічний контроль в Україні: системний підхід : монографія. К. : КНТЕУ, 2010. 656 с.
7. Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 1 (64). С. 181–187.
8. Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Теоретико-методичні аспекти митного контролю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. №9. С.16–22.
9. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 543 с.
10. Бортник Ю. І. Митний контроль в системі забезпечення фінансової безпеки держави. Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України : зб. тез XII студ. наук.-практ. конф., (м. Чортків, 14 квіт. 2023 р.). Чортків, 2023.

11. Бортник Ю. І. Фінансова безпека держави як економічна категорія. Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України : зб. тез XIII студ. наук.-практ. конф., (м. Чортків, 22 лист. 2023 р.). Чортків, 2023.
12. Бліхар В., Бліхар М., Копитко М., Омельчук О., Башук В., Живко З., Вінічук М., Стадник М. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія. Хмельницький : Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова. 2001. 404 с.
13. Бригинець А. А. Правове забезпечення фінансової безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 ; Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь, 2017. 464 с.
14. Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. К. : «Знання». 2009. 647 с.
15. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2008. 532 с.
16. Дегтярьова С. В. Принципи здійснення митного контролю в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 6. С. 20–23. URL : http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo06-2/part_3/6.pdf
17. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
18. Денисенко С. І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі : дисертація : спец. 12.00.11 – міжнародне право. Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. Одеса. 2015. 287 с.
19. Дем'янчук С. Г. Аналітико-статистичні моделі для прогнозування та підвищення ефективності функціонування систем митного контролю : автореф. дис. на здобуття наук ступ. к.т.н. : спец. 05.13.06. : К. : 2005. 19 с.
20. Дмитрик А. Б. Окремі питання удосконалення інституту митного оформлення. Порівняльно-аналітичне право. № 1. С. 185–188. URL : http://pap.in.ua/1_2016/55.pdf

22. Дьомін Ю. М., Дьоміна С. Ю., Железняк Н. М. Митне право України : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 232 с.
24. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. URL : <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>
25. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 р. URL: [file:///C:/Users/Galyna/Downloads/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202022%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Galyna/Downloads/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202022%20(3).pdf)
26. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Л. Українки*. 2015. №2. С. 61–66.
27. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. 2004. Вип. 4 (26). С. 115–120.
28. Костишин Ю. С. Розвиток митного контролю в системі фінансової безпеки держави : дис. ... доктора філософії : 072. Житомир. 2021. 266 с.
29. Клян Ф. Г. Міжнародно-правове регулювання переміщення товарів через митний кордон : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.11 / Укр. Державний університет фінансів і міжнародної торгівлі. Київ. 2011. 17 с.
31. Корнєва Т. В. Митний контроль в Україні: організаційно-правові питання : автореф. дис. ... к. ю. н. К., 2003. 20 с.
32. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека держави: реальність і доцільність в умовах глобалізації. Вісник Тернопільського академії народного господарства. 2000. Вип. 9. С. 121–126.
33. Красівський О., Товт В. Особливості та проблеми здійснення митного контролю в контексті європейської інтеграції. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. №1. С. 106–111.
34. Крюкова І. О., Лагодієнко Н. В. Імплементация потокових концепцій у науково-методичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємств

АПК. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 2 (2). С. 212–218.

35. Мазур А. В. Організаційно-правові основи митного контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття кандидата юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2004. 189 с.

36. Міністерство фінансів України. Звіти про виконання Закону України про «Державний бюджет України». URL : <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>

37. Міністерство фінансів України. Показники виконання Державного бюджету України за 2022 р. URL : <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>

38. Митний кодекс України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

39. Моніторинг окремих аспектів діяльності Державної митної служби України за 2022 рік. URL : <http://iset-ua.org/images/Monitoring-Mitnicya-2020-2022.pdf>

40. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 12 (2). С. 266–272.

41. Офіційний сайт «Конкурент». URL: <https://konkurent.ua/publication/18490/ak-cherez-ukrayinu-perevozyatkontrabandu-shemi>

42. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL : <https://customs.gov.ua>

43. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

44. Пашко П. В., Пашко Д. В. Реформування податкових та митних органів: інституціональний аспект. І Міжнародний форум «Розвиток державного фінансового контролю в контексті економічної безпеки країни» : тези конференції (23 травня 2019 р., м. Ірпінь). С. 54–57.

45. Підсумки роботи митних органів України за 2017 рік : інформаційно-аналітичний збірник / відп. ред. А. Р. Носков. Київ : ДФСУ, 2018. 99 с.
46. Постанова Верховного Суду України № 807/3168/14 від 18 січ. 2018 р. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/71692611>
47. Петрук О. М., Костишин Ю. С. Механізм митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави. Облік і фінанси. 2020. № 2 (88). С. 93–102. URL: <http://www.afj.org.ua/ua/article/752/>
48. Петрук О. М., Костишин Ю. С. Ідентифікація та оцінка загроз системі фінансової безпеки держави у сфері митного контролю. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2020. Вип. 2 (46). С. 40–51. URL : <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/7760>
49. Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. №2755-VI (зі змінами і доповненнями). Відомості Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
50. Саварець А. В. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України: консультативна робота. Київ : ГО «ІЕДПК», 2017. 24 с.
51. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. Економічний форум. 2012. № 3. С.14–20.
52. Синчак В. П. Фінансова безпека сільськогосподарських підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : «Фінанси і кредит». 2009. № 2. С. 45–49.
53. Співак І. В. Технології митного контролю доцільно удосконалити. Вісник Нац. тех. ун. України «Київський політехнічний інститут». 2010. № 2 (6). С. 146–150.
54. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: Київ : НІПМБ, 2004. 117 с.
55. Щербатюк Н. В. Організація митного контролю: європейський досвід. Часопис Київського університету права. 2020. Вип. 1. С. 387–391.

56. Федотов О. П. Адміністративно-правова концепція здійснення державної митної справи: теорія та практика: дис. на здобуття наук. ступеня д. юр. н.: спец. 12.00.07/ Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2016.

57. Чубань В. С., Пасинчук К. М. Теоретико-правові аспекти фінансової безпеки України. Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина: матеріали круглого столу (м. Київ, 21 березня 2019 року). НАВС. С. 152–157.

58. Шевчук С. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття «митні інтереси». *Економічна наука*. 2018. № 10. С. 42–48.

59. Угрин В. В. Діджиталізація митного контролю в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 47. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/2020>

60. Яковлєв І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Одеська юридична академія. Одеса. 2016. 224 с.

61. Krutova A., Staverskaya T., Shevchuk I. The problemsoftheenterprises' financialsecurity. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 1. С. 93–105.

62. Rajsingh P.V. The global financial crisisandneo-liberal financialization Critical Studieson Corporate Responsibility. Governanceand Sustainability. 2016. 11, pp. 57–73.